

- **HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ (M. Ö. 1450-1190)**

HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ (M. Ö. 1450-1190)

Hükümdar	Dönemi	Önemli Olaylar	Akrabalık Durumları
• (I) yada II. Tuthaliya	M.Ö. 1450-1440	Yakındoğu'daki çıkarlar güvence altına aldı	II. Huzziya'nın torunu
• I. Arnuvanda	M.Ö. 1440-1420		I./II. Tuthaliya'nın damadı, evlatlığı
• II. Hattuşili	M.Ö. 1420-1400		I. Arnuvanda'nın oğlu?
• III. Tuthaliya	M.Ö. 1400-1380		II. Hattuşili'nin oğlu?
• I. Šuppiluliuma	M.Ö. 1380-1345	İmparatorluğun en güçlü ordu komutanı, en başarılı devlet adamı	III. Tuthaliya'nın oğlu
• II. Murşili	M.Ö. 1345-1315	En başarılı krallardan biriydi	II. Arnuvanda'nın kardeşi
• Muvatalli	M.Ö. 1315-1282	Kadeş Meydan Muharebesi onun örnek çalışmaları sayesinde olumlu sonuç verdi	II. Murşili'nin oğlu
• Urhi-Teşup-III. Murşili	M.Ö. 1282-1275		Muvatalli'nin oğlu
• III. Hattuşili	M.Ö. 1275-1250	İlk barış antlaşmasını gerçekleştirdi (Kadeş Antlaşması)	II. Murşili'nin oğlu
• IV. Tuthaliya	M.Ö. 1250-1220	Krallık süresi Hitit Çağının parlak bir dönemi idi	III. Hattuşili'nin oğlu
• III. Arnuvanda	M.Ö. 1220-1200		IV. Tuthaliya'nın oğlu
• II. Šuppiluliuma	M.Ö. 1200-1190		III. Arnuvanda'nın kardeşi

- Telepinu sonrası ile Hitit tarihinde başlayan yeni döneme Büyük İmparatorluk ya da Yeni İmparatorluk dönemi adı verilir. Ama İmparatorluk teriminden, Hititlerden yüzyıllar sonra kurulmuş Roma İmparatorluğu gibi, kıtalar üzerine yayılmış, geniş topraklara egemen olmuş bir devlet anlaşılmamalıdır. Öte yandan, aynı döneme yeni denmesine karşın, bu dönemle ilgili bildiklerimiz, özellikle başlangıç evreleri için daha az problemli ya da daha kesin de değildir. Hemen belirtelim ki, yaklaşık M. Ö 1380 yıllarına tarihlenen Büyük Kral Suppiluliuma'ya değin, Hitit tahtına oturmuş kralların kesin sırasını ve dönemlerinde oluşmuş olayların tam bir kronolojisini saptayamıyoruz. Bazı belgeler üzerinde rastlanan adların gerçekten krallık yapmış olup olmadıkları dahi bilinmemektedir.

- Büyük İmparatorluk dönemine ait ilk belgelerde karşımıza **Tuthaliya II ve eşi Nikalmati, Arnuwanda ve kraliçe Aşmunikal** adları çıkar. Kral adlarının Hititçe olmasına karşılık, kraliçe adlarının Hurri kökenli olması hemen dikkati çekmektedir. Buna neden, bu etnik zümrenin kültürel moda halini alması ya da bu dönemdeki kral sülalesinin Hurriiler ile kaynaşmış olmasıdır. Diğer yandan Yeni İmparatorluk dönemindeki kral adları da, Eski Devlet zamanında başa geçenlere göre daha çok Hititli'dir. Bunlara örnek olarak Şuppiluliuma gösterilebilir. Bu adı şuppi- “saf, temiz” luli- “kaynak” ve ethnikon eki –uma biçiminde analiz ederek “saf kaynak-lı” olarak anlamlandırmak olasıdır. Hattuşa-lı anlamına gelen Hattuşili de yine bunlardan biridir; ancak bu, Hattuşa'yı başkent yaptığı için bu krala önce bir çeşit lakap gibi verilmiş, sonra özel ad olarak diğer krallara da takılmıştır. Arnuwanda da Hitit kökenli adlardandır. Yalnız hatırdan tutulması gereken önemli bir nokta, bazı Hitit krallarının Hititçe adlar yanında ikinci bir Hurca ad da taşıdıklarıdır.

I. Arnuwanda (M.Ö. 1440-1420):

Arnuwanda ve kraliçe Aşmunikal'ın kişilik ve icraatlarını daha iyi tanıyabiliyoruz. Bu kral çiftine ait hem hiyeroglif, hem de çiviyazısı ile yazılmış bir mühür üzerinde şunlar okunmaktadır: “Tuthaliya'nın oğlu, büyük kral, tabarna Arnuwanda'nın mührü, Tuthaliya'nın kızı, büyük kraliçe tawananna Aşmunikal'ın mührü”. Burada hemen hatırlatalım ki, tabarna kralların, tawananna ise kraliçelerin ünvanıdır. Her iki sözcük de Hatti kökenli olmaları bakımından, Anadolu'nun bu yerli halkının sonradan gelen Hititler'e yaptıkları kültürel etkinin diğer kanıtlarıdır.

Arnuwanda-Aşmunikal çiftinin hükümdarlıkları zamanında Hititler için büyük sorun, Kaşkalar olmuştur. Merkezi bir otoriteye bağlı olmadan bağımsız boylar halinde yaşayan bu insanlar, Hitit Devleti'nin başına gerçek bir belaydı. Bazen başkente değin inen bu yağmacı boylar ile antlaşmalar yapılmış, fakat bir boy diğerinin Hitit kralı ile yaptığı antlaşmayla kendini bağlı saymadığı için, mutlaka bir tanesi saldırı halinde olmuştur.

I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1380-1345):

Büyük Hitit İmparatorluğu'nun ilk güçlü kralı sayılan Şippiluliuma başa geçtiğinde Hitit krallığı batmak üzereydi. Şippiliuma Anadolu birliğini sağladıktan sonra K. Suriye, D. Anadolu ve K. Anadolu'ya doğru devletin sınırlarını genişletti. Güçlenen Asur ve Mısır'a karşı önlem alarak oğullarını Kargamış ve Halpa'ya kral olarak atadı. Suriye'deki küçük krallıkları yanına çekerek nüfuz alanını Mısır'a dek genişletti. Mısır kraliçesiyle anlaşarak oğlu Zannanza'yı bu ülkeye firavun olarak göndermeye karar verdi. Ancak Zannanza Mısır'a ulaşamadan öldü ya da öldürüldü. Bunun üzerine Şippiluliuma Mısır'a sefer düzenledi. Bu olay Mısır- Hitit çatışmalarının başlangıcını oluşturdu. Şuppiluliuma ayrıca Mitanni halkıyla savaşarak Vaşuganiyi yağmaladı.

- Mısır firavunu **Tutankamon** (Akhenaton ya da IV. Amenhotep'in oğlu) genç yaşta ölünce dul kalan Mısır kraliçesi **Ankhesenpaaten**, Hitit ülkesine mektup yazarak büyük kralın kendisine oğullarından birini eş olarak göndermesini ister. kraliçe mektubunda şöyle der: "kocam öldü, oğlum yoktur. seninse çok oğlun olduğunu söylüyorlar. eğer sen bana bir oğlunu verirsen, o kocam olabilir, hizmetkarlarımdan birini alıp onu kocam yapmak istemem"
- Kral Suppiluliuma önce bu tekliften kuşkulandır ve doğruluğunu kontrol etmek üzere Mısır'a bir elçi gönderir. İşin gerçek olduğunu öğrenince oğlu Zannanza 'yı seçer ve Mısır'a gönderir. Oysa artık çok geçtir. Tutankamon'u öldüren güçler, kraliçeyi devirip yönetime geçmiştir bile. Hitit prensi Zannanza Mısır'a varınca öldürülür. Bu, ilerde Kadeş savaşıyla sonuçlanacak dönemin başlangıcı olur.

- **Muvatalli (M.Ö. 1315-1282):**

II. Murşili'nin oğlu olan Muvatalli kardeşi Hattuşili III'ün yardımıyla Kaşkalar'ı yendi, **Batıda Ahhiyava'ya , Güney batıda Arzawa'ya** karşı başarılı seferler düzenledi. İmparatorluğun merkezini yeri saptanamayan, Hitit metinlerinde aşağı ülkede olduğu bildirilen Dattaşa'ya taşıdı. Yukarı Ülkede Hattuşili III'ün güçlenmesinden tedirgin olduğu için yada Suriye'ye yapacağı seferleri kolaylıkla yönetebilmesi için bu yola başvurduğuna ilişkin değişik görüşler vardır. Bunu yaparken devletin yönetimini yazmanların başı **Mittannamuva'ya** bırakması da ilginçtir.

II. Ramses'in Mısır tahtına geçmesi (M.Ö 1301-1235) Hititler'in Suriye siyasetini olumsuz yönde etkiledi. Baskılar sonucu Suriye kırılları Hititler'le yaptıkları anlaşmaları bozarak Mısır'ın yanında yer almak zorunda kaldılar. Sonunda bu iki büyük ordu Kadeş savaşında karşı karşıya geldi (M.Ö 1285). Muvatalli'nin kardeşi Hatusili III'ün yardımıyla Hitit orduları Şam'a kadar ilerledi, **Amurru** yeniden Hititler'in vasallığına geçti.

- **Kadeş Savaşı:**

Hititler ile Mısır arasında yapılan, tarihteki en fazla savaş arabasının kullanıldığı söylenen savaştır. M.Ö. 1285 yılında yapılan savaşın çıkış nedeni bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Amurru ve Amka toprakları gibi büyük ticaret yollarını ele geçirmektir.

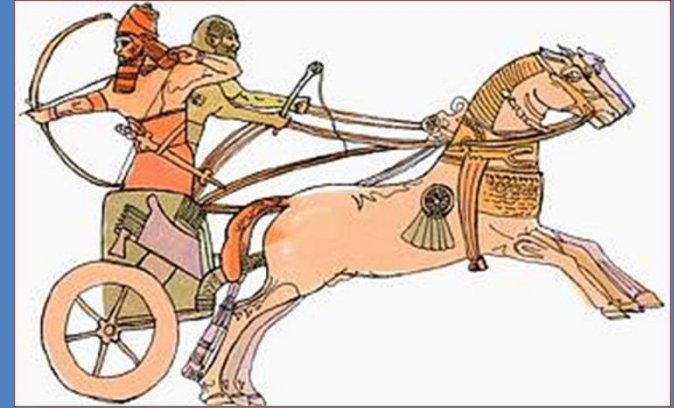
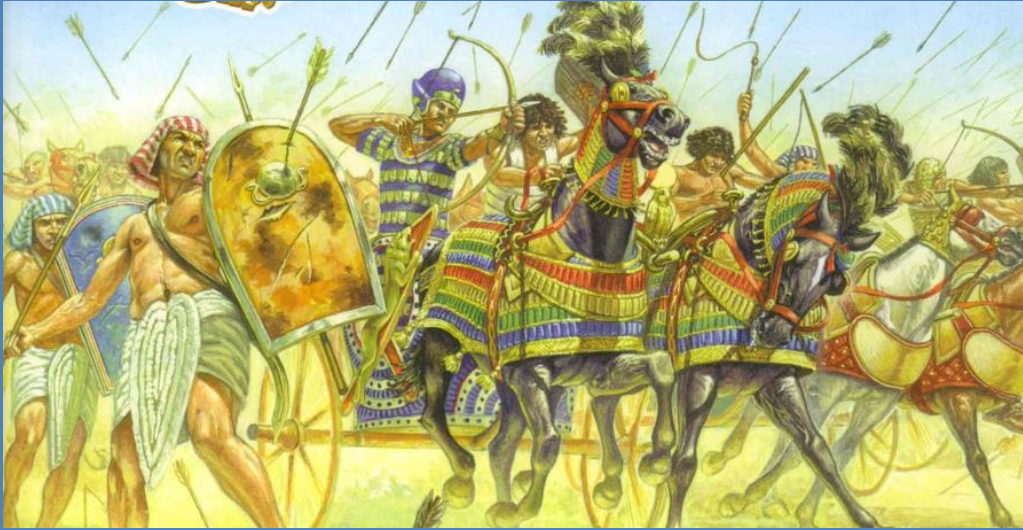
Hitit ordusunda 17.000 zırhlı asker ile 3.000 savaş aracı, Mısır ordusunda ise, her birine bir tanrının ismini verdiği 4 bölükten oluşan (Amon, Ra, Ptah, Seth) 20.000 asker ve 2.000 savaş aracı vardı. Mısır kralı II. Ramses tümenlerin en önde gideni olan Amon'un başında duruyordu.

Hitit casusları, Mısır ordusu Asi nehrini geçmeden Hititlerin Halep yakınlarında olduğunu Mısır ordusu içine yaydı. Bunun üzerine II. Ramses tümeni Amon ile beraber diğer tümenlerle arasını çok fazla açtı.

Birliklerin arasının açılmasını fırsat bilen Hitit kralı Muvatalli Mısır ordusuna bir baskın düzenledi. Savaşı kazandıklarını düşünen Hitit ordusu savaş ganimetlerini toplamaya başladı. Bunun üzerine Mısır ordusu toparlanıp karşı taarruza geçti ve böylece II. Ramses mutlak yenilgiden kurtuldu.

Savaşın sonucunda Hititler galip gelmiş ve Amurru ve Amka toprakları ellerinde kalmıştır. Mısır kayıtlarına göre ise II. Ramses bir zafer kazanmıştır.

Daha sonra, III. Hattuşili döneminde Hititler ve Mısır arasında tarihin ilk yazılı barış antlaşmalarından biri olarak sayılan Kadeş Barış Antlaşması imzalanmıştır.

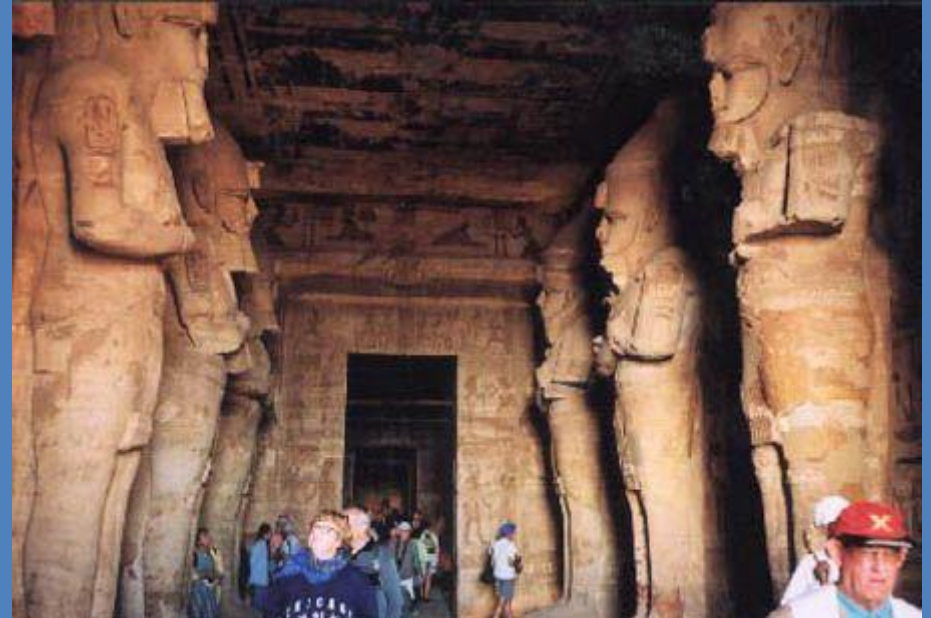
- Bazı tarihçiler, savaşı sona ermesinin sebebinin o gün meydana gelen güneş tutulmasından korkarak, tanrıları kızdığını düşünen tarafların savaşmak istememesi olduğunu söyler. Bazıları ise bu savaşın sonunun gelmeyeceği düşüncesindedir. Çünkü her iki taraf da güçlü olduğundan dolayı savaşın bitmeyeceğini düşünüyorlardır. Fakat bitse bile o zamana kadar bir çok yer yıkılıp insanları ölecek düşüncesinde de olabilirler.

*Hitit Kralı II. Muvattalli'ye karşı Kadeş'te çarpışan
Mısır Firavunu II. Ramses'in mumyası Kahire
Müzesi'nde bulunuyor. Aynı Firavun, Hitit Kralı III.
Hattuşili ile ünlü Kadeş Antlaşması'na da imza attı.*

Ebu Simbel tapınağına Ramses'in kazandığı yazılırken, Hitit kil tabletlerinde bunun tam tersi ifade edilmektedir.

Kadeş Antlaşması'nın temel düzenlemesi bu iki ülkeden birisine yönelik bir saldırı ya da tehdide karşı ötekinin ona yardım edeceği ve savaşa birlikte girileceğidir. Anlaşma Doğu'daki Asur tehdidine karşı da yazılmıştır. Bugün Nato Antlaşmasının 5. maddesi aşağı yukarı aynı düzenlemeye sahiptir.

Urhi-Teşup - III. Murşili (M.Ö. 1282-1275)

III. Murşili dönemine ait en detaylı bilgiler, halefi ve amcası III. Hattuşili dönemine ait dökümanlardan bilinmektedir, ancak III. Hattuşili tahta III. Mursili'yi devirerek çıktığı için bu bilgiler genellikle taraflıdır. III. Murşili'nin tahta çıkmadan önceki ismi Urhi-Teşup'tur ve III. Hattuşili dönemine ait dökümanlarda da ısrarla bu isim kullanılmıştır.

Bu dökümanlara göre, II. Muvatalli'nin ölümünden sonra III. Hattuşili, kardeşinin oğlu Urhi-Teşup'un, aslında birinci dereceden bir prens olmamasına rağmen, tahta çıkışını desteklemiştir. Ancak diğer dökümanlardan anlaşıldığı üzere Urhi-Teşup daha babası hayatta iken zaten veliaht prens olarak ilan edilmiştir

III. Murşili'nin, kendi babası döneminde alınmış belli kararları tersine çevirmesi, belki de amacası Hattuşili ile sürtüşmesinden ileri gelmektedir. II. Muvatalli döneminde Tarhuntassa'ya taşınmış olan devlet merkezini tekrar Hattuşa'ya nakletmiştir. Daha önce sürgüne gönderilen babasının eşi Tavananna Tanuhepa'yı affetmiş ve geri getirmiş, ayrıca gene babası döneminde görevinden alınmış olan vassal kralları ülkelerine geri göndermiştir. Devlet yönetiminde çeşitli görevlerde de değişiklik yaptığı bilinmektedir.

- Bu dönemde Assurlular, Hititlerin eski vassal krallığı olan Mittani üzerindeki hakimiyetlerini iyice pekiştirmişlerdir. Asur kralı **I. Adad-nirari**'ye gönderilen cevabi mektup genellikle III. Murşili'ye atfedilir. Adad-nirari'nin III. Muşili'ye "kardeşim" diye hitap etmesi kendini Hitit kralı ile eşit seviyede gördüğünün belirtisidir ve buna sinirlenmiş olan Hitit kralı onu terslemektedir.

III. Hattuşili, yeğeninin yaptıklarına yedi sene tahammül ettiğini ama kendi valiliği altında bulunan bölgeleri de elinden almasıyla sabrının taşıdığını belirtir ve III. Murşili ile direk savaşa girer. Bu mücadelede Hitit soylularının büyük bir kısmının da Hattuşili'yi desteklediği anlaşılmaktadır. Hattuşili, Murşili'yi yenmiş ve sürgüne göndererek tahta kendisi çıkmıştır. III. Murşili'nin iki kez sürgün yerinden kaçtığı ve ikinci kaçıışından sonra Mısır'a gittiği bilinmektedir. III. Murşili'nin akıbeti konusunda başka bir bilgi yoktur.

- **Hattuşili III (M.Ö. 1275-1250) :**

II. Murşili'nin bilinen dördüncü ve en küçük oğludur. Daha kral olmadan önce Kizzuvatna'lı bir rahibe olan, Puduhepa ile evlenmiş ve Puduhepa en söz sahibi Hitit kraliçelerinden biri olmuştur.

Hititlerin başkenti Hattuşaş'ta yapılan kazılarda, III. Hattuşili'ye ait 200'ün üzerinde doküman bulunmuştur.

Hattuşili III güçlü bir kraliçe olan Puduhepa'yla birlikte barışçı bir tutum izledi, komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurdu. Bu dönemde güçlenen Asur devleti, Hititler'le Mısır'ın yakınlaşmasına neden oldu ve tarihin bilinen en eski yazılı antlaşması olan Kadeş antlaşması imzalandı (1275). Bu antlaşmanın Mısır kopyası Karnak Tapınağı'nda, Hitit kopyası ise Hattuşaş'daki devlet arşivinde ortaya çıkarılmıştır.

III. Hattuşili dönemin diğer büyük güçleri Mısır, Babil ve Asur ile barışçı bir politika izlemiştir. Hem kendisi hem kraliçe Puduhepa tarafından Mısır kralı II. Ramses'le yapılan pek çok yazışmadan başka Babil kralları ile de yazıştığı bilinmektedir. İsimlerin korunmadığı bazı tablet parçalarının da III. Hattuşili ile Asur kralları arasındaki mektuplar olma ihtimali yüksektir. Kuzeydeki Kaşka kavimleri ve batıdaki Luvilere karşı ise çeşitli seferler yapmıştır.

Hattuşili III dönemi anıtları ve belgeleriyle Hitit siyasal tarihinin ve kültürünün en parlak evrelerindendir. Çoğu Hititçe bir bölümü de Akkad çivi yazısıyla yazılmış çok sayıda tablet, yıllıkları, sözleşmeleri, yasaları, toprak dağıtım belgelerini ve dinsel metinleri içerir. Dinsel metinler Anadolu'nun ölü ya da yaşayan dilleri ile yazılmış ayin törenlerini ve efsaneleri yansıtır.

Fraktin Anıtı

- **Tuthaliya IV (M.Ö. 1250-1220):**

III. Hattuşili'nin oğludur. Annesi Puduhepa'dır. IV. Tuthaliya babasının sarayında Hattuşa'da doğmuştur.

III. Hattuşili'den sonra tahta geçme önceliği IV. Tuthaliya'nın değil ağabeyinindi. Ancak IV. Tuthaliya babası tarafından geleceğin hükümdarı olarak yetiştirildi. Kral olmadan önce kendisine önemli görevler verildi. III. Hattuşili'nin kurduğu barışçıl diplomatik ilişkiler IV. Tuthaliya döneminde de devam etti. Hanedanlar arası kan bağları kuruldu.

IV. Tuthaliya birinci eşi yaptığı bir Babil prensesiyle evlendi. II. Ramses'e bir kız kardeşini eř olarak verdi. Asur'la da barış sũreci sũrmekteydi. Bu sũreç Mũ 1230'da Asur hũkũmdarı **I. Tukulti-Ninhura** ile yapılan **Nihriya Savaşı** ile son buldu.

Savaşı Hitit ordusu kaybetti. Bu dũnemde IV. Tuthaliya tahtını kısa sũrelięine kaybetmiş yerine tahtta hak iddia eden II. Muvattalli'nin oğlu Kurunta geçmiştir. Bir sene sonra IV. Tuthaliya tekrar tahta çıkmıştır.

Mũ 1220 yılında IV. Tuthaliya ۆlmũřtũr. Ardından III. Arnuvanda imparator olmuş ancak bir yıl sonra ۆlmesi ۆzerine tahta son Hitit İmparatoru II. Šuppiluliuma geçmiştir.

Krallığın resmi panteonu olan ve Tuthalya IV'ün kendi kabartmasının da yer aldığı Yazılıkaya açık hava tapınağında, Hurri tanrıları da büyük ölçüde yer aldı. Hitit devleti bu dönemde doğuda toprak kaybederken Alaşiya'ya (Kıbrıs) boyun eğdirdi, batıda Ege Denizi'ne ulaştı. Hitit Devleti Tuthaliya IV' ten sonra Arzava ayaklanmaları yüzünden büyük güçlüklerle karşılaştı.

- **Şuppiluliuma II (M.Ö. 1200-1190):**

II.Şuppiluliuma'nın babası IV. Tuthaliya'dır. Tuthaliya'nın ölümünden sonra tahta veliaht III. Arnuvanda çıkmış, ancak çok kısa bir süre sonra ölmüştür. Şuppiluliuma bir dökümanda, bu konuda kendisinin hiçbir günahı olmadığını, ağabeyi hiç varis bırakmadan öldüğü için onun yerine tahta çıktığını belirtir.

II. Şuppiluliuma döneminde Hitit ülkesinde büyük bir kıtlık çekildiği de anlaşılmaktadır. Çağdaşı olan Mısır kralı **Merenptah**'ın Karnak tapınağındaki yazıtlarında “Hatti ülkesini canlı tutabilmek için tahıl gemilerinin gönderildiği.” belirtilmektedir. Ras Şamra (Ugarit) kazılarında bulunan bir mektupta, II. Şuppiluliuma, vassalı olan Ugarit kralından Suriye'den gelecek olan tahıl yardımlarının acilen transfer edilebilmesi için hiç geciktirilmeden gemi ve mürettebat temin edilmesini ister.

Hatti ülkesindeki kuraklık Hitit devletinde zafiyete yol açmış olmalıdır. II. Şuppiluliuma'nın Akdeniz bölgesi ve Kıbrıs seferlerinin, bu dönemde doğu Akdeniz sahillerinde büyük bir yıkıma sebebiyet verecek olan Deniz Kavimleri'nin yarattığı tehlikelere karşı ve Hitit limanlarını tahıl aktarımı için güvene almak amacıyla yapıldığı şeklinde değerlendirilir.

Gene Ras Şamra kazılarında bulunan kayıtlar temel alınarak, batıda oluşan tehdit sonucunda, Hitit Kralı'nın Ugarit'den destek talebinde bulunduğu bilinmektedir.

Şuppiluliuma Alaşiya'da çıkan bir ayaklanmayı bastırdıysa da devlet çok daha büyük tehlikelerle karşılaştı. İmparatorluk bir yandan Asur saldırıları öte yandan büyük olasılıkla Batı Anadolu halklarının başkaldırısı ve Mısırlılar'ca "Deniz halkları" diye adlandırılan ve Anadolu'yu baştanbaşa geçerek Suriye üzerinden Mısır kapılarına dayanan toplulukların göçleri ve Kaşga'ların saldırıları sonucu yıkılmıştır.